

МОНІТОРИНГ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

С. В. Тимчук, кандидат економічних наук

Л. М. Нещадим, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

Досліджено сучасний стан туристичної галузі України та перспективи її розвитку. Запропоновано рекомендації щодо раціонального використання туристичних територій України та вдосконалення розробки стратегічного плану розвитку туризму в Україні.

***Ключові слова:** турист, туризм, туристична агенція, сфера гостинності, моніторинг.*

Туризм є важливою складовою інфраструктури кожної країни. Адже туристичні підприємства і організації функціонують у тісній співпраці з іншими видами економічної діяльності, забезпечуючи підвищення зайнятості населення. Це, у свою чергу, розвиває позитивний імідж і привабливість країни як сфери підприємництва і ділової співпраці, сприяє стійкому економічному зростанню у довгостроковій перспективі, залученню іноземних інвестицій в економіку, зміцненню дохідної частини державного бюджету, покращенню платіжного балансу країни, а отже і добробуту населення

Туристичний бізнес в Україні на сьогодні можна справедливо вважати динамічним і прибутковим. За даними статистики Всесвітньої організації туризму, на туризм припадає 10 % валового світового продукту, 7 % загального обсягу інвестицій, 5 % усіх податкових надходжень. Туристична діяльність безпосередньо впливає на близько 40 галузей економіки і 10–15 % працездатного населення будь-якої країни: це ціла галузь, яка об'єднує навколо себе багато супутних галузей, таких як пасажирські перевезення (авіа, авто та морські), сфера побутових Географія та туризм 159 послуг (готелі, ресторани, пральні, розважальні заклади тощо), сувеніри та багато інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку туризму викликають великий інтерес. Це відображено в працях зарубіжних та вітчизняних вчених: проблемами організації туристичної діяльності присвячені роботи В.Ф. Кифяка, В.І. Цибуха, В.К. Федорченко, М.П. Сальської та ін. науковців. Різноманітні теоретичні аспекти діяльності туристичної сфери висвітлено у працях таких учених, як: Ворошилова Г.О., Гоблик-Маркович Н.М., Горіна Г.О., Жаліло Я.А., Заворуєва О.С., Оболенцева Л.В., Шацька З.Я. та інші [1–6, 11, 14]. Проблемами розроблення управлінського механізму

туристичного підприємства розглянуто в роботах Т.У. Фокіна, І.Т. Балабанові, В.В. Герасименко, М.І. Круглова.

Методика досліджень. На сьогодні окремі питання щодо подолання негативних явищ підприємствами туристичної сфери і досі залишаються невирішеними та потребують детального вивчення. Методичні засади регіональних досліджень туристичного ринку макrorівня є, насамперед, дослідженням особливостей функціонування та розвитку туризму як складової світового ринку послуг і полягають у виявленні механізму формування глобальних геопросторових структур. На макrorівні методику дослідження ринку туристичних послуг можна представити як наскрізну систему, що сполучає територіальні дослідження всіх рівнів з галузевими.

Результати досліджень. Перспективною метою розвитку туризму в Україні є створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту, розширення внутрішнього та збільшення обсягів в'їзного туризму, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів їх населення, збереження та відновлення природних територій та історико-культурної спадщини.

Це обумовлює необхідність активних цілеспрямованих дій, насамперед моніторингу стану та виокремлення перспектив розвитку туристичної сфери в регіонах України.

Так, станом на 2019 рік, кількість туристичних агенцій мала позитивну динаміку щодо зростання (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості суб'єктів туристичної діяльності Черкаської області

Така ситуація свідчить про постійне зростання попиту на туристичному ринку України. Але для подальшого розвитку турринку одним з першочергових завдань є створення позитивного туристичного іміджу, шляхом здійснення комплексної рекламно-інформаційної кампанії.

Таку рекламне компанію варто скомпонувати з наступних складників:

- піар компанії туристичного продукту України в провідних українських та міжнародних виданнях;
- безпосередня участь у професійних виставках;
- сприяння розвитку спортивного та ділового туризму шляхом проведення різноманітних конференцій та інших ділових та наукових заходів, особливо всесвітніх.

Моніторинг стану туристичної сфери за 2015–2019 рр. демонструє постійне збільшення майже по всіх показниках. Так, кількість туристів та безпосередньо кількість туристичних путівок мають позитивну динаміку щодо зростання показників (табл. 1–2).

Табл. 1. Динаміка кількості туристичних путівок, реалізованих туроператорами та турагентами (юридичними особами) Черкаської області

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення (+/-)
Кількість туристичних путівок, Усього	1336	1 443	1998	2855	3747	2 411
у тому числі реалізованих іншим організаціям	54	16	43	7	330	276
безпосередньо населенню усього	549	338	825	1447	3417	2 868
з них громадянам України для подорожі -в межах України	376	203	509	343	1137	761
- за кордон	906	1224	1446	2505	2279	1 373
- іноземцям	–	–	–	–	1	1

Варто акцентувати увагу на тому, що, нажаль, функціонування вітчизняних туристичних підприємств суттєво гальмувалося через: невідповідність наявної матеріальної бази (автодороги, міжнародні транспортні коридори) загальним міжнародним стандартам; неефективний механізм управління туристичною сферою; податкове навантаження (що не сприяє вкладенню інвестицій в інфраструктуру туризму); занедбаність об'єктів туристичної спадщини; низький рівень конкурентоздатності; недостатнє забезпечення туристичної галузі висококваліфікованими фахівцями тощо [12, 14].

Табл. 2. Динаміка кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами (юридичними особами) Черкаської області

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення (+/-)
Усього	2569	2624	3807	5786	8692	6 123
у тому громадян України усього	2569	2624	3807	5762	8672	6 103
у тому числі подорожуючих -в межах території України	920	622	1270	1267	2658	1 738
- за кордоном	1649	2002	2537	4495	6014	4 365
- іноземців	–	–	–	–	20	20

Регіональний моніторинг демонструє значне збільшення кількості туристів, що відпочивають з оздоровчими цілями (табл. 3).

Табл. 3. Розподіл туристів, обслугованих туроператорами та турагентами (юридичними особами) за метою поїздки Черкаської області

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Структура, %
Кількість туристів, усього	2569	2624	3807	5786	8692	100
У тому числі за метою поїздки						
- службова, ділова, навчання	87	1	48	5	–	–
- дозвілля, відпочинок	2383	2542	3706	5631	8607	99,02
- лікування	60	63	53	8	55	0,63
- спортивний туризм	–	–	–	142	30	0,35
- спеціалізований туризм	–	–	–	–	–	–
- інші	39	18	–	–	–	–
з них діти віком 0–17 років	639	566	861	1635	2111	X

Істотні корективи у функціонування туристичної сфери на всіх рівнях (глобальному та регіональному) внесли запровадження превентивних заходів щодо протидії пандемії коронавірусу в світі та Україні зокрема. Світова пандемія COVID-19, розпочавшись у Китаї наприкінці 2019 р. і розповсюдившись на весь світ, із часів Другої світової війни стала найбільшим викликом та загрозою для всіх, без винятку, країни.

Це суттєво знизило, а в деякі періоди і зовсім призупинило діяльність туристичних агенцій в Україні. За оцінками фахівців Національного інституту

стратегічних досліджень: «96 % туристичних дестинацій у всьому світі зазнали обмежень. Втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 5 млрд. дол. США.

Пролонгований в зв'язку з пандемією початок курортно-рекреаційного сезону створив кумулятивний ефект, який негативно вплинув як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг та діяльність установ культури» [5, с. 5].

Така ситуація вкрай негативно позначилась на в'їзному та виїзному туристичному ринках у глобальному масштабі і функціонуванні туристичної сфери всього світу. Таким чином, невизначеність подальшого розвитку ситуації, виникнення перешкод нормального здійснення подорожей, обмеження на пересування, занепокоєння людства щодо збереження власного здоров'я та безпеки стали причиною кризи та збільшення обсягів збитків туристичних підприємств.

Цінова політика тур продуктів також суттєво змінилась. Аналіз ситуації за період 2015–2019 рр. (табл. 4) та станом на сьогодні демонструє значне зниження ціни, введення обмежувальних заходів та широкий асортимент «гарячих путівок».

Табл. 4. Динаміка вартості туристичних путівок, реалізованих туроператорами та турагентами (юридичними особами) Черкаської області

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відносне відхилення
Кількість туристичних путівок, усього	25403,7	33469,6	42326,9	67262,5	87758,4	3,5
у тому числі реалізованих іншим організаціям	486,8	192,7	462,6	135,8	899,7	1,8
безпосередньо населенню усього	6163,4	6408,4	10833,2	24523,3	86858,7	14,1
з них громадянам України для подорожі -в межах України	1862,9	1240,9	2900,8	3773	4473,3	2,4
- за кордон	23054	32036	38963,5	63353,7	82153,2	3,6
- іноземцям	–	–	–	–	232,2	–

Для швидкої стабілізації ситуації на туристичному ринку, ЮНВТО створило «Глобальний кризовий комітет з туризму». Метою діяльності такого

органу є: максимальне сприяння у здійсненні урядами країн світу комплексу кроків із підтримки функціонування туристичної сфери; розробка та реалізація планів відновлення світової туристичної індустрії; підготовка пакету технічної допомоги відновлення («Recovery Technical Assistance Package»).

Україна разом із урядами інших Європейських країн протягом 2020 року активно запроваджували ряд заходів і кроків для забезпечення сталого функціонування туристичної сфери, пристосування до нових жорстких і обмежувальних економічних умов розвитку.

Зокрема в нашій країні уряд запровадив ряд заходів, які спрямовані на мінімізацію руйнівного впливу карантинних обмежень на всі сфери економічної діяльності. Ці заходи фінансового та нефінансового характеру, що повинні «пом'якшити» наслідки впливу пандемії на соціально-економічне життя та добробут населення країни. Так, Верховна Рада України 16 червня 2020 р. підтримала у другому читанні проект Закону «Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [9].

Президент України 13 липня 2020 р. підписав Законопроект № 3377, що означає реалізацію передбачених антикризових заходів у перелічених сферах економіки України у період карантинних обмежень. Окрім того, КМУ 27 травня 2020 р. затвердив з доопрацюванням «Програму стимулювання економіки для подолання наслідків епідемії Covid-19» [13].

Висновки. Моніторинг стану розвитку туристичної сфери на сьогодні демонструє необхідність активізації процесів та заходів щодо подолання згубного впливу пандемії на туристичний ринок вітчизняної економіки. Загальнодержавна реалізація всіх антикризових важелів, системність та послідовність в реалізації всіх заходів сприятиме якнайшвидшій їх стабілізації розвитку суб'єктів туризму та досягнення ними рівня економічної ефективності діяльності.

Література

1. Ворошилова Г.О. Розвиток міжнародного ринку туристичних послуг в умовах кризи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 7. Ч.1. С. 75–78.

2. Гоблик-Маркович Н.М., Ільтьо Т.І. Аналіз динаміки та актуальних проблем розвитку сфери туризму. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. 2018. Вип. 24(1). С. 16–22.

3. Горбань Ю. До речі, в туризмі Україна не пасе задніх. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2664756-doreci-v-turizmi-ukraina-ne-pase-zadnih.html> (дата звернення: 21.09.2020).

4. Горіна Г.О. Розвиток ринку туристичних послуг України в умовах просторової поляризації: дис...д.е.н. за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Дніпро: Донецький національний

університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», 2017. 493 с.

5. Жаліло Я.А., Ковалівська С.В., Филипенко А.О., Химинець В.В., Головка А.А. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків: Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. Київ, 2019. 29 с.

6. Заворуєва, О.С. Удосконалення стратегії управління розвитком туристичної галузі України. дис. к.е.н. за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019. 205 с.

7. Заворуєва О.С. Науково-практичні рекомендації щодо удосконалення стратегії розвитку туристичної галузі України. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. Ч. 1. С. 251–255.

8. Зануда А. Коронавірус: скільки втрачає туризм. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285> (дата звернення: 21.09.2020).

9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID19)» від 22.04.2020 р. № 3377. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/info/JI01905A.htm 1 (дата звернення: 21.09.2020).

10. Захарін С. Організаційно-економічні чинники розвитку сфери туризму та курортів в Україні. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія: Туризм. 2018. № 2. С. 57–66.

11. Оболенцева Л.В., Галицька А.М. Оцінювання впливу туризму як економічного явища: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному середовищі». Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, 2020. С. 232.

12. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. *Комунальне господарство міст*, 2020, том 5, випуск 158 ISSN 2522-1809 (Print); ISSN 2522-1817 (Online) 30 конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні». URL: <https://ntoukraine.org> (дата звернення: 21.09.2020).

13. Постанова КМУ від 27.05.2020 р. «Програма стимулювання економіки для подолання наслідків епідемії Covid-19». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryadzatverdiv-z-doopracyuvannyam-programu-stimulyvannyaekonomiki-dlya-podolannya-naslidkiv-epidemiyi-covid-19> (дата звернення: 21.09.2020).

14. Шацька З.Я., Акульшин М.І. Актуальні проблеми та перспективи розвитку сфери туризму в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 699–705.

15. Транченко Л.В., Тимчук С.В., Нещадим Л.М. Організація сільського зеленого туризму: навчал. посіб. Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. 122 с.

References

1. Voroshilova, G.O. (2014). Development of the international market of tourist services in the conditions of crisis. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, iss. 7, part 1, pp. 75–78.
2. Goblik-Markovich, N.M., Iltio, T.I. (2018). Analysis of the dynamics and current problems of tourism development. *International scientific journal «Education and Science»*, iss. 24 (1), pp. 16–22.
3. Gorban, Yu. (2019). By the way, Ukraine does not lag behind in tourism. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/2664756-do-recv-turizmi-ukraina-nepasezadnih.html> (access date: 21.09.2020).
4. Gorina, G.O. (2017). Development of the market of tourist services of Ukraine in the conditions of spatial polarization: dis... d.e.n. in the specialty 08.00.03 - economics and management of the national economy. Dnipro: Mykhailo Tuhan-Baranovsky Donetsk National University of Economics and Trade, Alfred Nobel University. 493 p.
5. Zhalilo, Ya.A., Kovalivska, S.V., Filipenko, A.O., Khiminets, V.V., Golovka, A.A. (2019). Regarding the development of tourism in Ukraine in conditions of increased epidemic risks: Analytical note of the National Institute for Strategic Studies. Kyiv, 2019. 29 p.
6. Zavorueva, O.S. (2019). Improving the strategy for managing the development of the tourism industry of Ukraine. Dis. Ph.D. in the specialty 08.00.03 – economics and management of the national economy. Classical Private University, Zaporozhye. 205 p.
7. Zavorueva, O.S. (2017). Scientific and practical recommendations for improving the development strategy of the tourism industry of Ukraine. *Black Sea Economic Studies*, vol. 15, pp. 251–255.
8. Zanuda, A. (2020). Coronavirus: how much tourism loses. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285> (access date: 21.09.2020).
9. Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts Concerning State Support in the Sphere of Culture, Creative Industries, Tourism, Small and Medium Business in Connection with Restrictive Measures Related to the Spread of Coronavirus Disease (COVID-19)» 22.04.2020 № 3377. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/info/JI01905A.htm 1 (access date: 21.09.2020).
10. Zakharin, S. (2018). Organizational and economic factors of development of tourism and resorts in Ukraine. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts Series: Tourism*, vol. 2, pp. 57–66.
11. Obolentseva, L.V., Galitska, A.M. (2020). Assessment of the impact of tourism as an economic phenomenon: Modern trends in the tourism industry and hospitality in a competitive environment: materials of the international scientific-practical conference, Kharkiv. Kharkiv National University of Municipal Economy named after O.M. Beketova, 232 p.

12. COVID-19 pandemic and its consequences in the field of tourism in Ukraine (Update to the document «Roadmap for competitive development of tourism in Ukraine»). URL: <https://ntoukraine.org> (access date: 21.09.2020).

13. Resolution of the Cabinet of Ministers of 27.05.2020 «Economic stimulus program to overcome the consequences of the Covid-19 epidemic». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-zdoopracyuvannyam-programu-stimulyuvannya-ekonomikidlya-podolannya-naslidkiv-epidemiyi-covid-19> (access date: 21.09.2020).

14. Shatskaya, Z.Y., Akulshin, M.I. (2018). Current problems and prospects for the development of tourism in Ukraine. *Economy and society*, iss. 19, pp. 699–705.

15. Tranchenko, L.V., Timchuk, S.V., Neschadim, L.M. (2019). Organization of rural green tourism: taught. way. Uman: VPC "Vizavi", 122 p.

Аннотация

Тымчук С.В., Нецадим Л.В.

Мониторинг современного состояния и перспективы развития туризма в регионах Украины

Рассмотрено современное состояние туристической индустрии в Украине и перспективы ее развития. Предложены рекомендации по рациональному использованию украинских природно-заповедных территорий и совершенствованию стратегического плана развития туризма в Украине.

Туризм — важная часть инфраструктуры каждой страны. Ведь туристические предприятия и организации работают в тесном сотрудничестве с другими видами экономической деятельности, обеспечивая занятость. Это, в свою очередь, формирует положительный имидж и привлекательность страны как сферы предпринимательства и делового сотрудничества, способствует устойчивому экономическому росту в долгосрочной перспективе, привлечению иностранных инвестиций в экономику, укреплению доходной части государственного бюджета, улучшению платежный баланс страны и

Туристический бизнес в Украине сегодня по праву можно считать динамичным и прибыльным. Согласно статистике Всемирной туристской организации, на туризм приходится 10 % валового мирового продукта, 7 % общих инвестиций, 5 % всех налоговых поступлений. Туризм напрямую затрагивает около 40 секторов экономики и 10–15 % работающего населения любой страны: это целая отрасль, объединяющая многие смежные отрасли, такие как пассажирский транспорт (воздушный, автомобильный и морской), сферу домашнего хозяйства. География и туризм 159 услуг (гостиницы, рестораны, прачечные, развлекательные заведения и др.), Сувениры и многое другое.

Мониторинг состояния развития туристической отрасли сегодня демонстрирует необходимость активизации процессов и мер по преодолению

пагубного воздействия пандемии на туристический рынок отечественной экономики. Всенародная реализация всех антикризисных рычагов, систематизация и последовательность в реализации всех мер позволит в кратчайшие сроки стабилизировать развитие туристических объектов и выйти на уровень экономической эффективности.

Ключевые слова: турист, туризм, туристическое агентство, сфера гостеприимства, мониторинг.

Annotation

Tymchuk S.V., Neschadym L.M.

Monitoring of the current situation and prospects of tourism development in the regions of Ukraine

Present-day status of tourist industry in Ukrainian and future outlook of its development were considered. Recommendations of rational application of Ukrainian natural-reserved territories and enhancement of the strategic plan development of tourism in Ukraine were proposed.

Tourism is an important part of every country's infrastructure. After all, tourism enterprises and organizations operate in close cooperation with other economic activities, providing employment. This, in turn, develops a positive image and attractiveness of the country as a sphere of entrepreneurship and business cooperation, promotes sustainable economic growth in the long run, attracting foreign investment in the economy, strengthening the revenue side of the state budget, improving the country's balance of payments and

The tourism business in Ukraine today can rightly be considered dynamic and profitable. According to the statistics of the World Tourism Organization, tourism accounts for 10 % of gross world product, 7 % of total investment, 5 % of all tax revenues. Tourism directly affects about 40 sectors of the economy and 10–15 % of the working population of any country: it is a whole industry that unites around many related industries, such as passenger transport (air, car and sea), the field of household Geography and tourism 159 services (hotels, restaurants, laundries, entertainment facilities, etc.), souvenirs and much more.

Monitoring of the state of development of the tourism sector today demonstrates the need to intensify processes and measures to overcome the detrimental impact of the pandemic on the tourism market of the domestic economy. The nationwide implementation of all anti-crisis levers, systematization and consistency in the implementation of all measures will help to stabilize the development of tourism entities as soon as possible and achieve the level of economic efficiency.

Key words: tourist, tourism, travel agency, hospitality sphere, monitoring.